

INVESTITSION FAOLIYATGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TO'G'RISIDA

Yoqubov Madaminbek Abdurahim o'g'li

TMI 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: DSc Sh.Allayarov, TMI

Investitsiyalar - bu kapital ishlab chiqarishga sarflanadigan xarajatlar - masalan, yangi mashinalar, ofislar, yangi texnologiyalar. Investitsiyalar yalpi talabning (AD) tarkibiy qismi bo'lib, shuningdek, kapital fondiga va iqtisodiyotning ishlab chiqarish quvvatiga ta'sir qiladi.

Investitsiyalar darajasiga quyidagilar ta'sir qiladi:

- Foiz stavkalari (qarz olish qiymati)

Investitsiyalar joriy jamg'armalar yoki qarzlarni hisobidan moliyalashtiriladi. Shuning uchun investitsiyalarga foiz stavkalari kuchli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori foiz stavkalari qarz olishni qimmatroq qiladi. Yuqori foiz stavkalari ham pulni bankda saqlashdan yaxshi daromad keltiradi⁴¹. Yuqori foiz stavkalari bilan investitsiyalar yuqori imkoniyatlarga ega bo'ladi, chunki siz foiz to'lovlarini yo'qotasiz.

Kapitalning marjinal samaradorligi shuni ko'rsatadiki, investitsiyalar foydali bo'lishi uchun u foiz stavkasidan ko'ra yuqoriroq daromad olishi kerak. Agar foiz stavkalari 5% bo'lsa, investitsiya loyihasi kamida 5% yoki undan yuqori daromadlilik stavkasini berishi kerak. Foiz stavkalari oshishi bilan kamroq investitsiya loyihalari foydali bo'ladi. Agar foiz stavkalari tushirilsa, ko'proq investitsiya loyihalari foydali bo'ladi. Vaqt ortda qolmoqda. Agar firma investitsiya loyihasini boshlagan bo'lsa, foiz stavkalarining oshishi qarorni o'zgartirishi dargumon. Kompaniya investitsiyalarni tugatishda davom etadi. Biroq, bu ularni kelajakdagi investitsiya loyihalari haqida ikki marta o'ylashga majbur qiladi. Shuning uchun foiz stavkalarining o'zgarishi ta'sir qilish uchun vaqt talab qilishi mumkin⁴².

- Iqtisodiy o'sish (talabning o'zgarishi)

Firmalar kelajakdagi talabni qondirish uchun sarmoya kiritadilar. Agar talab pasaysa, firmalar investitsiyalarni qisqartiradilar. Iqtisodiy istiqbollarni yaxshilansa, firmalar investitsiyalarni ko'paytiradilar, chunki ular kelajakda talabning oshishini kutadilar. Investitsiyalar tsiklik ekanligi haqida kuchli empirik dalillar mavjud. Retsessiyada investitsiyalar pasayadi va iqtisodiy o'sish bilan tiklanadi.

Akselerator nazariyasi. Akselerator nazariyasi investitsiyalar iqtisodiy o'sishning o'zgarish tezligiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, iqtisodiy o'sish sur'ati yiliga 1,5% dan 2,5% gacha o'sadigan bo'lsa, o'sish sur'atining bu o'sishi iqtisodiyotning yuksalish bosqichida bo'lgan sarmoyaviy xarajatlarning oshishiga olib

⁴¹ [https://planful.com/resources/white-papers/best-practices-in-financial-planning-analysis/?](https://planful.com/resources/white-papers/best-practices-in-financial-planning-analysis/?utm_campaign=Fin_Planning_Search_NAM&utm_term=strategic%20financial%20planning&utm_content=Strategic_KW_Planning)

[=cpc&utm_campaign=Fin_Planning_Search_NAM&utm_term=strategic%20financial%20planning&utm_content=Strategic_KW_Planning](https://planful.com/resources/white-papers/best-practices-in-financial-planning-analysis/?utm_campaign=Fin_Planning_Search_NAM&utm_term=strategic%20financial%20planning&utm_content=Strategic_KW_Planning)

⁴² <https://www.economicshelp.org/blog/136672/economics/factors-affecting-investment/>

keladi. Akselerator nazariyasi investitsiyalarning iqtisodiy siklga juda bog'liqligini ta'kidlaydi⁴³.

- Ishonch / umidlar

Investitsiyalar tejasdan ko'ra xavfliroqdir. Firmalar kelajakdagi xarajatlar, talab va iqtisodiy istiqbollarga ishonchlari komil bo'lgan taqdirdagina sarmoya kiritadilar. Keynes investitsiyalarning asosiy hal qiluvchi omili sifatida tadbirkorlarning "hayvon ruhlari" ni nazarda tutgan. Keynes ishonch har doim ham oqilona emasligini ta'kidlaydi. Ishonchga iqtisodiy o'sish va foiz stavkalari, balki umumiy iqtisodiy va siyosiy iqlim ham ta'sir qiladi. Agar noaniqlik bo'lsa (masalan, siyosiy tartibsizliklar), firmalar voqea qanday rivojlanishini kutayotganda investitsiya qarorlarini to'xtatishi mumkin.

Baholash - Ishonch ko'pincha iqtisodiy o'sish va iqtisodiy o'sish sur'atining o'zgarishi bilan belgilanadi. Bu investitsiyalarni tabiatan siklik qiladigan yana bir omil.

- Texnologik ishlanmalar (kapital unumdorligi)

Texnologiyadagi uzoq muddatli o'zgarishlar investitsiyalarning jozibadorligiga ta'sir qilishi mumkin. O'n to'qqizinchi asrning oxirida Bessemer po'lati va takomillashtirilgan bug'dvigatellari kabi yangi texnologiyalar firmalarning ushbu yangi texnologiyaga sarmoya kiritish uchun kuchli rag'batga ega ekanligini anglatadi, chunki u avvalgi texnologiyaga qaraganda ancha samarali edi. Agar texnologik taraqqiyot sur'ati pasaysa, firmalar investitsiyalarni qisqartiradilar, chunki investitsiyalarning daromadlari past bo'ladi.

- Inflyatsiya.

Uzoq muddatli istiqbolda inflyatsiya darajasi investitsiyalarga ta'sir qilishi mumkin. Yuqori va o'zgaruvchan inflyatsiya investitsiyalarning kelajakdagi qiymati bo'yicha noaniqliklar bilan ko'proq noaniqlik va chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Agar inflyatsiya yuqori va o'zgaruvchan bo'lsa, firmalar investitsiyalarning yakuniy qiymatida noaniq bo'ladilar, shuningdek, yuqori inflyatsiya iqtisodiy noaniqlik va kelajakdagi pasayishlarga olib kelishi mumkinligidan qo'rqishlari mumkin. Uzoq muddatli past va barqaror inflyatsiyaga ega bo'lgan mamlakatlar ko'pincha investitsiyalarning yuqori sur'atlarini boshdan kechirgan.

Baholash - agar past inflyatsiya talabning pasayishi va iqtisodiy o'sish bilan bog'liq bo'lsa, unda bu past inflyatsiya o'z-o'zidan investitsiyalarni oshirish uchun etarli bo'lmaydi.

- Banklardan moliyalashtirishning mavjudligi.

Uzoq muddatli investitsiyalarga ta'sir ko'rsatadigan yana bir omil - bu jamg'armalar darajasi. Tejamkorlikning yuqori darajasi investitsiyalar uchun ko'proq resurslardan foydalanish imkonini beradi. Yuqori depozitlar bilan banklar ko'proq kredit berishga qodir. Iqtisodiyotda jamg'armalar darajasi pasaysa, u holda investitsiyalarga yo'naltirilishi mumkin bo'lgan mablag'lar miqdorini cheklaydi.

- Boshqalar (amortizatsiya, ish haqi xarajatlari, inflyatsiya, davlat siyosati)

Ish haqi xarajatlari

⁴³ https://www.researchgate.net/publication/352915484_Factors_Affecting_Investment_Activity

Agar ish haqi xarajatlari tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan bo'lsa, bu kompaniyani kapital zaxiraga investitsiya qilish orqali mehnat unumdorligini oshirishga harakat qilishiga turtki bo'lishi mumkin. Ish haqining past o'sishi davrida firmalar ko'proq mehnat talab qiladigan ishlab chiqarish usullaridan foydalanishga moyil bo'lishi mumkin.

Amortizatsiya

Barcha investitsiyalar iqtisodiy sikl tomonidan boshqarilmaydi. Eskirgan uskunalarni almashtirish uchun ma'lum investitsiyalar talab qilinadi. Bundan tashqari, firmaning standart o'sishi uchun investitsiyalar talab qilinishi mumkin. Inqiroz sharoitida investitsiyalar keskin pasayadi, lekin to'liq emas - firmalar allaqachon boshlangan loyihalarni davom ettirishi mumkin va bir muncha vaqt o'tgach, ular kamroq ambitsiyali loyihalarga sarmoya kiritishlari mumkin. Bundan tashqari, hatto turg'unlik davrida ham ba'zi firmalar sarmoya kiritish yoki ishga tushirishni xohlashlari mumkin.

Davlat sektori investitsiyasi

Investitsiyalarning asosiy qismi xususiy sektor tomonidan amalga oshiriladi. Biroq, investitsiyalar davlat sektoriga investitsiyalarni ham o'z ichiga oladi - infratuzilma, maktablar, kasalxonalar va transport uchun davlat xarajatlari.

Hukumat siyosati

Ba'zi hukumat qoidalari investitsiyalarni qiyinlashtirishi mumkin. Masalan, qat'iy rejalashtirish qonunchiligi investitsiyalarni to'xtatishi mumkin. Boshqa tomondan, davlat subsidiyalari/soliq imtiyozlari investitsiyalarni rag'batlantirishi mumkin.

Milliy daromad yoki YaIM darajasining o'zgarishi⁴⁴.

Agar milliy daromad darajasi o'sishda davom etsa, bu bozorda xaridorlarning tovarlariga talabning doimiy o'sishiga olib kelishi mumkin. Iste'mol daromadning funksiyasi bo'lganligi sababli, YaIMning yuqori darajasida odamlar iste'mol tovarlariga ko'proq pul sarflashlari mumkin. Yuqori iste'mol xarajatlari tovarlarga talabning oshishi va ishlab chiqaruvchilarga ko'proq daromad keltirishi mumkin. Iste'mol tovarlariga ortib borayotgan talabni qondirish va ularni ishlab chiqarishni ko'paytirish orqali katta foyda olish uchun tadbirkorlar tabiiy ravishda yangi kapital uskunalarni sotib olishga kirishadilar va shu bilan o'sish uchun investitsiyalarni oshiradilar. Boshqa tomondan, YaIMning pasayishi va natijada iste'mol tovarlariga bo'lgan talabning qisqarishi ishlab chiqarish vositalariga bo'lgan talabni kamaytiradi va shuning uchun investitsiyalar darajasiga salbiy ta'sir qiladi.

- Innovatsiyalar va texnik taraqqiyot

Innovatsiyalar ham, texnik taraqqiyot ham yonma-yon harakatlanib, tadbirkorlar uchun yanada foydali imkoniyatlar ochmoqda.

Bu ishlab chiqarish vositalariga talabning oshishiga va investitsiyalar hajmining oshishiga olib keladi

⁴⁴ <https://www.semanticscholar.org/paper/Factors-Affecting-Investment-Activity-Gladkih/81f05bd6b25b58c5a389b17a128ab4104c3d44b4>

- Aholining o'sishi

Aholi sonining tez kengayishi tovarlar uchun ko'proq bozorlarni taklif qiladi.

Sarmoyador yuqori talab va yuqori rentabellikni kutgan holda, tabiiy ravishda o'z zavod va uskunalarni kengaytirishni xohlaydi va shu bilan ko'proq yangi investitsiyalarni amalga oshiradi.

Zamonaviy ilg'or davlatlarning iqtisodiy tarixi shuni ko'rsatadiki, aholining tez o'sish davri ham investitsiya faolligining ommaviy portlashlari davrlari bo'lgan.

Xuddi shunday, agar hukumat yangi tadbirkorlarga ko'proq subsidiyalar bersa va ularga boshqa imtiyozlar bersa, bu yangi investitsiyalar uchun rag'bat bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bu omillarning barchasi investitsiya faoliyatiga ta'sir qilishning umumiy maqsadiga ega va bu allaqachon butun mamlakat iqtisodiyotiga o'z ta'sirini bildiradi.